

Ivan Klíma
LJUBAV I SMEĆE

S češkoga prevela
Mateja Pavlic

Zagreb, 2024.

*Svaka sličnost likova u romanu sa stvarnim osobama,
uključujući i pripovjedača, sasvim je slučajna.*

1.

Gospođa iz ureda poslala me je u garderobu neka ondje pričekam. Krenuo sam preko dvorišta prema vratima na kojima je pisalo GARDEROBA. Ured je bio siv i sumoran, dvorište isto takvo, u kutu je bila nagomilana razbijena cigla i oljuštena žbuka, nekoliko kolica, mnoštvo kanti, nigdje ni traga zelenilu. Garderoba mi se činila još sumornijom. Sjeo sam na klupu ispod prozora koji je gledao na tužno dvorište, u ruci sam držao kožnu torbu u kojoj su bile tri pogačice, knjiga i bilježnica u koju sam zapisivao sve povezano s temom o kojoj sam upravo pisao. Baš sam završavao esej o Kafki.

U garderobi su već sjedila dva muškarca, prosijed gorostas podsjećao me je na specijalista koji mi je prije mnogo godina vadio krajnike; drugi, niži, pogrbljeniji, momčina neodredive dobi u jako otrcanim i prljavim hlačama čije su nogavice jedva dosezale polovicu potkoljenica, a veliki džepovi našiveni s vanjske strane podsjećali na deformirane futrole za pištolje, na glavi je nosio tamnoplavu kapetansku kapu sa šiltom nad kojim se presijavalo zlatno sidro. Ispod šilta znatiželjno su me promatrale oči boje plitkih obalnih voda.

Oči, ili čak možda više pogled, činile su mi se poznatima. Muškarac je, naravno, znao da sam novi ondje i savjetovao mi je da na stol stavim svoju osobnu iskaznicu. Poslušao sam ga, on je pridodao svoju i tek sam tad primijetio da nema desnu ruku, iz rukava je stršila samo crna kuka.

Pristizali su moji novi kolege. Kraj mene je sjeo mlad, zdepast debil s nervoznim facijalnim tikom, izvađio je iz ormarića par prljavih čizama, okrenuo ih đonovima prema gore i iz jedne od njih istekla je prljava tekućina koja je u najboljem slučaju mogla, ali vjerojatno nije, biti iz kanalizacije. Istog časa počeo se derati na nas, ali ja nisam razumio ni jednu jedinu riječ.

Ni sâm nisam bio siguran što me je navelo da se okušam u tom neuglednom poslu. Vjerojatno sam se nadao da ću ondje naići na nov, nepredvidiv kut gledanja iz kojeg bih mogao proniknuti u svijet. Čovjek stalno otkriva da ako ne sagleda svijet i ljude s drugog mjesta osim onog na koje je navikao, otupit će.

Čekao sam da vidim što će se dogoditi i odjednom sam se sjetio kako je prije petnaest godina, kad sam se trebao vratiti iz Amerike, dekan organizirao večeru u moju čast. Dekan je bio matematičar, bogat čovjek. Posjedovao je krdo konja i vilu uređenu u stilu lovačkog dvorca. Prije toga vidio sam ga samo jedanput i zapravo mi se nije dalo ići na večeru, gomila ljudi koje ne poznajem, to me u najmanju ruku čini tjeskobnim. Koga sam i mogao poznavati kad sam na fakultetu predavao samo pola godine. Međutim, kako se pokazalo, prema meni su svi bili ljubazni i nasmiješeni, kao što Amerikanci i inače jesu, ali su sve usrdnije tražili da im objasnim otkud

mi, zaboga, želja da napustim njihovu slobodnu i bogatu zemlju i vratim se doma, u siromašnu i neslobodnu zemlju gdje će me vjerojatno zatvoriti i poslati u Sibir. I ja sam nastojao biti ljubazan. Pozivao sam se na domoljublje i nekakva viša poslanja, dok nisam došao do uvjerljivog objašnjenja. Rekao sam da me kod nas doma ljudi poznaju. Čak i kad bih trebao mesti smeće po ulicama, za njih bi bio onaj koji jesam, koji jedino želim biti, dakle pisac, dok ću ovdje, makar se nastavio vozikati u svojem Fordu, ostati samo doseljenik nad kojim se velika zemlja sažalila. Tako sam se hvalio. A zapravo sam se htio vratiti doma gdje žive ljudi koji su mi bliski, gdje mogu tečno govoriti, slušati svoj materinski jezik.

No sad sam već znao da ću, budem li meo ulice, za većinu biti samo onaj koji mete ulice, dakle smetlar kojeg jedva primjećuju.

U tom se trenutku u garderobi pojavila prva žena. Imala je skladan stas, traperice su joj se pripijale uz uske bokove. Lice osunčano i izborano kao kod starih Indijanki na tržnici u Santa Feu. Ondje je jedna od njih, ona najstarija i najindijanskijeg izgleda, na moje zadovoljstvo na svoj štand stavila natpis s obaviješću da je krsno ime te *squaw* Venuše. Ova naša gospođa Venuše još nije ni sjela, a već je izvukla iz torbice kutiju cigareta; dok je palila cigaretu, primijetio sam da joj se ruke tresu. Šibica se ugasila prije nego što se cigareta zapalila i Venuše je opsovala. Glas joj je zvučao pijano, bio je dubok i promukao, a njegova je intonacija savršeno odgovarala njezinoj pojavi, takvoj da bi prve dame kazališne scene, kad bi im bile dodijeljene uloge žena iz naroda, mogle k njoj dolaziti na poduku.

Pristiglo je još nekoliko starijih i neuglednih muškaraca, straga se presvlačio mali debeljko lukava pogleda. Kao i blesan pokraj mene, imao je svoj ormarić. Izvadio je iz njega sivozeleni kombinezon.

Točno u šest ušla je gospođa iz ureda i pročitala imena nas koji smo danas trebali čistiti svoj dio grada. Prvo je pročitala imena onih koji će postavljati prometne znakove, potom trojice čiji će zadatak biti pražnjenje uličnih koševa. Na kraju je debeljku u kombinezonu dala papir i priopćila da će se skupini priključiti Zoulová, Pinz, Rada, Štych, a na kraju je pročitala i moje ime. Istovremeno je pred mene stavila narančasti smetlarski prsluk. Pokupio sam ga, hitro obišao stol i izabrao ormarić u najudaljenijem kutu. Otvorio sam vratašca na kojima je kredom bilo napisano Bui dinh Thi, izvadio iz torbe dokumente, pogačice, knjigu i bilježnicu, ugurao sve u džepove i ormarić ponovno zatvorio.

Svi smo izišli na neugledno dvorište, kamo su sad pristizala bučna komunalna vozila i gdje su dva mladića na kamionet tovarila lopate, metle, grablje, kolica, prometne znakove i dotrajale kante. Bilo je šest i petnaest ujutro, tek šest i petnaest, osjetio sam prostranstvo dana pred sobom.

Muškarac u kombinezonu, koji nam je očito bio dodijeljen za predradnika, iskoračio je prema vratima i iz gomile dobrovoljnih smetlara istupile su četiri prilike u kojima sam prepoznao i onu jedinu ženu, zatim momka blijedog djevojačkog lica s velikom torbom preko ramena, muškarca koji me je podsjećao na specijalista otorinolaringologije i muškarca s mornarskom kapom. Ti ljudi činili su mi se stranima i dalekima, baš poput po-

sla koji sam upravo počeo raditi, pa ipak sam zajedno s njima išao korakom koji bi više odgovarao pogrebnoj povorci. Odmjerenim koracima hodali smo u narančastim odorama ulicama četvrti Nusle, ljudi pokraj nas žurili su na posao, mi nismo žurili, mi smo već bili na poslu.

Rijetko sam se nalazio u takvom stanju, većinu života žurio sam opsjednut mišlju što u životu moram postići ako želim dobro pisati. Još od djetinjstva htio sam postati pisac i pisanje mi se dugo činilo uzvišenim zanimanjem. Vjerovao sam da pisac mora biti mudar poput proroka, čist i izuzetan poput sveca te spretan i smion poput umjetnika na trapezu. Iako sad već znam da ne postoje uzvišena zanimanja i da mudrost, čistoća, izuzetnost, smjelost ili spretnost jednih mogu biti pomahnitalost, oskvrnjenost, običnost i beskorisnost drugih, ta davna misao zaglavila se u mojoj svijesti i podsvijesti, vjerojatno zato što se bojim sam sebe označiti tom riječju: pisac. Kad me pitaju za moje zanimanje, pokušavam izbjeći odgovor. Uostalom, tko sâm za sebe smije reći da je pisac? Najviše što može reći jest: napisao sam knjige. Nekad mi se dogodi da i ne mogu točno definirati što je predmet mojeg posla, što zaista razlikuje pravu književnost od pukog pisanja, što pak može svatko, čak i onaj koji nikad nije išao u školu, gdje bi ga naučili slova.

Dakle sad sam mogao uživati u lijenoj šetnji, u umirujućoj spoznaji da točno znam što se od mene očekuje. Polako smo prošli kraj zgrade Narodne skupštine i zgrade Vrhovnog suda te došli pred bivši sokolski dom, gdje nas je već čekao naš alat: metle, lopate, strugalice

12 i ručna kolica, polovicu kojeg su činile kante. Kako bih pokazao dobru volju, uhvatio sam se najveće lopate.

Djetinjstvo sam proveo na periferiji Praga, malo ispod kbelijskog aerodroma, u vili pokraj koje je bilo konačište. Prijepodne bi onamo dolazio mjesni smetlar. Zaustavio bi se s kolicima na mjestu gdje su stajali fija-keristi s konjima, izvukao iz kante lopatu, gotovo ceremonijalno skupio konjski izmet, po prilici i neko drugo smeće, isuo ga u kantu, zatim svoje vozilo privukao k zidu te ušao u gostionicu. Sviđao mi se, nosio je kapu sa šiltom, iako ne kapetansku, i imao je uvijene brkove u čast našeg posljednjeg cara. Njegovo zanimanje također mi se sviđalo, činilo mi se da je to zaista jedno od najvažnijih koje ljudi mogu obavljati i da su zato smetlari cijenjeni. A zapravo je bilo baš suprotno. Oni koji su čistili svijet od smeća ili štakora nikad nisu bili cijenjeni. Nedavno sam pročitao kako je prije dvjesto godina jedan osramoćeni zidar u crkvi sv. Jiříja svojoj dragoj nožem unakazio lice, usta i ramena te je zbog toga bio zatvoren i osuđen na vješala. Potom je pomilovan, ali je za kaznu morao tri godine čistiti gradske ulice. Cijenjeni su uglavnom bili samo oni koji su čistili svijet od ljudskog smeća, bili oni ubojice, suci ili inkvizitori.

Kad sam prije dvadeset godina pisao priču o tome kako ubijaju konje, izmislio sam apokaliptičnu scenu u spalionici otpada. Pokušavao sam ući u prašku spalionicu, koju sam nekoć, još kao dječak, vidio kako gori u daljini, kako i sama postaje jedan golem otpadni čvarak, ali ravnatelj je odbio pustiti me unutra. Vjerojatno se bojao da želim otkriti nekakve nedostatke njegova krematorija.

Mnogo godina poslije radio sam kao sanitarni radnik u bolnici Krč i svakog sam jutra odvezio otpad u veliku peć: krvave zavoje, gaze pune gnoja, dlaka i kose, prljave dronjke koji su smrdjeli po ljudskom izmetu i, naravno, hrpu papira, limenki, razbijenog stakla i plastike. Sve sam lopatom ubacivao u peć i s olakšanjem promatrao kako se otpad savija kao u grču, kako se topi u žaru plamena, te slušao zvuk pucanja i eksplozije stakla, pobjedničko hućanje vatre. Jednom prilikom, nikad nisam otkrio zašto (možda je vatra bila prejaka ili, naprotiv, nedovoljno rasplamsana, ili je to prouzročio vjetar), smeće nije izgorjelo, već ga je propuh koji je prošao kroz peć podigao i ispljunuo kroz otvor visokog dimnjaka prema nebesima, i ja sam u čudu i zapanjen promatrao kako sve moje smeće: dronjci, papiri i komadi krvavih zavoja, ponovno pada na zemlju, kako se zapleće u grane drveća, a ono što je uspjelo zaobići krošnje ciljalo je prema otvorenim prozorima paviljona. U tom su se trenutku idioti i imbecili iz Zavoda za socijalnu skrb, koji su se brinuli i za uređenje okoliša bolnice, rastrčali oduševljeno urlajući i pokazujući na visoku srebrnu smreku koja je bila ukrašena poput božićnog drvca.

Tad sam se zapitao je li to što se dogodilo samo zoran primjer svakodnevnih dešavanja. Ništa novo neće nastati, u najboljem slučaju može promijeniti oblik. Smeće je besmrtno, prožima zrak, bubri u vodi, rastapa se, trune, tinja, pretvara se u plin, u dim, u čađu, putuje svijetom i polako ga preplavljuje.

Krenuli smo od Ulice Lomnického, naša Venuše, koja se zapravo zove Zoulová, vitlala je metlom, dru-

14 gom metlom pomagao joj je muškarac s kapetanskom kapom, koji je uglavnom šutke žvakao i povremeno ispljunuo veliku zapjenjenu slinu. Nanosili su mi na lopatu gomilice smeća, a ja sam svu tu svinjariju istresao u kantu na kolicima. Kad bi se kanta napunila, okrenuli bismo je naopako i isuli smeće na pločnik, na gomilu koju su pak morali pokupiti i odvesti komunalnim vozilima. Tako smo za sobom gomilicama označavali put i polako napredovali prema Vyšehradu. Promatrao sam šarene krošnje drveća, kimale su mi izdaleka iako me pod njima nitko nije čekao, iako me ona više nije čekala. Kažem samo: ona, u sebi je uglavnom ne imenujem. Imena se istroše i otrcaju kao i nježne riječi. Nekoć sam je sâm za sebe nazivao vračarom. Proricala je budućnost i činilo mi se da to dobro radi, a obavijala ju je i zagonetnost, zbog čega je bila još ljepša. Na krštenju su joj nadjenuli ime Darja.

Nisam se mogao sjetiti jesmo li nekoć zajedno bili ovdje, naši su mi susreti s godinama izbljedjeli – godine su se gomilale kao u staroj narodnoj pjesmi. Upoznao sam je godinu prije nego što je sve počelo. Posjetio sam prijatelja koji je živio u kamp-prikolici, školovao se za stručnjaka za geološka istraživanja. Primijetio sam skulpturu koja je svojom fantastičnošću odskakala od strogog ambijenta prikolice. Prijatelj, koji je još donedavno pisao likovne kritike, kratko mi je pričao o umjetnici čiji se svijet rasprostire unutar granica snova, ludila, strasti i nježnosti. Rekao mi je da je posjet njezinoj radionici poseban doživljaj i ja sam zapisao njezinu adresu u bilježnicu. Sjetio sam se te adrese kad sam tražio rođendanski poklon za svoju ženu.